

«МАЛА РОСІЯ» ТА УКРАЇНСЬКА КОНТРАТАКА В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОТИСТОЯННІ НАВКОЛО ІСТОРІЇ

К. І. Мелєкєсцев

1918 рік. В Україні республіку змінив Гетьманат, а член «Київського Клубу російських націоналістів» Андрій Стороженко пише брошуру під назвою «Малая Россия или Украина?». Андрій Стороженко, хоч сам походив із шляхетного козацького роду (Стороженки були шляхтичами герба Шеліга зміненого, також відомого у використанні родом Трусевичів, за «Малоросійським гербовником» 1914 р.), певно, не дуже любляв добу шляхетсько-козацької України, тож поставив за місію показати, що слово «Україна» нав'язане колонізацію. Будучи російським націоналістом, він не хотів при цьому знищення «всеросійської єдності». А. Стороженко заявив, що після Вічного миру 1686 р., поляки вирішили «затерти саме ім'я Малої Росії в своїх межах і замінити його ім'ям України». При цьому, чомусь, проігнорував, що українські діячі доби «Українського Відродження XVI-XVII ст.», які дуже піклувалися повідомленням про власну належність саме до ідеї Русі/Рутенії/Роксоланії приязніше звали себе саме «русинами», «словеноросами», навіть «роксоланами», але чомусь не «малоросіянами».

Методи історичного дослідження показали ще знайомому історику проф. Михайлу Грушевському «Μικρὰ Ῥωσσία» є ромейською церковно-адміністративною назвою, що з'явилася для позначення Галицької митрополії (галицької, холмської, перемишльської, володимиро-волинської, луцької та туровської єпископій). Зазначимо, що з виділенням цієї митрополії «Μεγάλη Ῥωσσία» («Великою Руссю») залишалася Київська митрополія. Мішанина розпочалася з «переїздами» окремих Київських митрополитів до Москви, потім утворенням окремої Московської митрополії з претензією «всєя Руси», а пізніше з об'єднанням Галицької та Київської митрополії... В результаті, Київська митрополія залишалася «всієї Руси», але у листуванні з московітами (які теж претендували на таку титулатуру) так називатися було некоректно. Тож «забуту» в XV столітті «Малу Русь», як пише Михайло Грушевський, відродили у XVI столітті: «незручно було писатись в листах до московського правительства тим титулом, який вони уживали у себе вдома — “митрополита київського, галицького і всієї Руси”». Приклади: лист Львівського братства великому князю Федору з проханням про надання коштів на відбудову Успенської церкви й шпиталю, звернення відомого москвофіла Івана Вишенського з Афону «христианам Малоє Руси», листи до московського уряду. Ну, а московському уряду таке визначення Руської землі як «Малоросії», а землі Суждальської, тепер вже Московської, як «Великоросії» виявилось дуже до вподоби. Через що царський уряд зробив усе можливе, щоб цей церковний топонім увійшов до політичного дискурсу, до монаршої титулатури правителя Московії. Наприкінці XVII століття він почав активно використовуватися й українськими діячами, яких би зараз називали «істориками та політологами»: представниками козацької старшини, авторами літописів [1]. Самійло Величко писав у своєму літописі «русам та козакам україно-малоросійським» [2], а от Самовидець не знає ніякої «Малої Росії», навіть й коментуючи розширення царського титулу каже лише про Білу Русь: «многіе города литовскіе — Білая Русь, и от того часу титул стал “и Білыя Россіи”» [3, с. 68–70].

Андрій Стороженко теж мав розуміння того, що «Малоросія» була пов'язана з мудрощами візантійського церковного адміністрування. Проте, хоч він і був «російським націоналістом», він також був киянином та «родовитим малоросом». Тож, задля того, щоб зробити неблагозвучну «Малу Росію» милою до вуха українців (а завданням своїм автор

ставив, щоб «український туман розсіявся, і російське сонце засвітило!»), він пішов на один крок, який підхопив багато хто й в Україні (і, звичайно, це також чи не єдиний його крок, який піддали критиці на Московщині, де в усіх інших аспектах із задоволенням насолоджувалися книжкою Стороженка). А саме, автор запропонував таке пояснення «меншості» Русі в порівнянні з Московщиною нібито вираз «Мала Русь» має трактуватися як метрополія Русі, а «Велика Русь» є її колонією. Свої слова він «підтверджував» протиставленням Великої Греції (грецьких колоній в Обох Сициліях) та «Малої Греції» [4]. Дивовижна сентенція, і навіть друзі-товариші Стороженка серед «великодержавників» розкритикували його (не дивно, такий наклеп на честь і гордість «великоросів»!) [5]. Проблема в тому, що термін «Мала Греція» у власне грецьких та римських давніх текстах не використався, а стосується він вже пізнього середньовіччя: при чому спочатку використався для позначення тієї ж південної Італії-Сицилії [6], а пізніше, вже за аналогією, щодо споконвічної Греції. У такому значенні ми можемо знайти слово «Graecia minor» в атласах та книгах XVIII ст. [7; 8]. Проте, звичайно, ніяк вплинути на візантійську церковно-термінологію XIV ст. вони не могли (та й першою «Мегала Росією» була Київська митрополія).

Але тут «справа дійшла до тріаріїв», до українців. Ніби з жадібністю вирвавши у нещасного «україноборця» цю фразу, її поширили всюди «на зло Москві». Навіть знані енциклопедії, які вже зафіксували вірне розв'язання «загадки» (церковне, перенесене в політичний дискурс), все ж мають згадку, що «деякі вчені вважають, що Мала, тобто, корінна» [9]. Зустрічається апологія до «Малої Греції» навіть у творі проф. Я. Гріцака про «цивілізаційний стрибок» [10, с. 66–67; 78]. Додають до порівняння ще й Велику та Малу Польщу, згадуючи про столицю в Кракові попереду Варшави (хоча була й давніша столиця у великопольському Гнезно) [11, с. 24, 31–35]. Поширюється ця сентенція як істориками, так і у ЗМІ (ВВС Україна, Чорноморка, Січовик).

Таким чином, по-перше, критично переосмислювати наше користування надбаннями з історичної літератури імперського періоду. По-друге, прибрати «Малу Грецію» з україномовної Вікіпедії. Це мало релевантна назва, використана в спробі москвофіла-імперця зробити «Малоросію» приємнішою для українців назвою.

Література

1. Грушевський М. С. Велика, Мала і Біла Русь. *Український історичний журнал*. 1991. № 2. С. 77–85. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1991_2_77
2. Величко С. Сказання: Частина Перша. *Літопис*. Том 1: Сказання про війну козацьку з поляками. URL: <http://litopys.org.ua/velichko/vel04.htm>
3. Літопис Самовидця / ред. Я. І. Дзира. Київ: «Наукова думка», 1971. 208 с.
4. Стороженко А. В. Малая Россия или Украина? / Из сборника «Малая Русь. Сост. В. Шульгин. – Одесса., 1918. *Русское слово: журнал*. / ред. Гончаров В. А. Луганск, 2004. Вып. 2. С. 1–10.
5. Соловьёв А. В. Великая, Малая и Белая Русь. *Вопросы истории: научный журнал*. 1947. Вып. 7. С. 24–38.
6. Ortelius, Abraham. Itala nam tellus Graecia Maior. Ca. 1595. URL: https://www.liveauctioneers.com/item/82609330_map-ortelius-graecia-minor
7. Anville Jean Baptiste Burguignon d'. Atlas Antiquus Danvillianus URL: https://rcin.org.pl/dlibra/publication/15305/edition/142604/content?format_id=3
8. Hassel Henricus, Dahlgren Jonas G. Disputatio academica, de libertate philosophandi, cujus partem priorem..., Aboae 1744. p. 8
9. Ясь О. В. Мала Русь. *Енциклопедія історії України*: Т. 6: Ла-Ми / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во «Наукова думка», 2009. 790 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Mala_Rus
10. Грицак Я. Й. 26-й ПРОЦЕНТ, або Як подолати історію / Ярослав Грицак. Київ: Фонд Порошенка, 2014. 136 с. (Серія «Жити по-новому»). Передмова Петра Порошенка
11. Наконечний Є. П. Украдене ім'я: Чому русини стали українцями / Передмова Я. Дашкевича3-є, доп. і випр. вид. Львів, 2001. 400 с.